

szótárából. Rajz szemléleteti az *abara* címszót, amely 'széna vagy egyéb takarmány tartására való alkotmány' neve.

GÖBL LÁSZLÓ: *A magyar szótár-irodalom hatása az oláhra*. Különlenyomat a Nyelvtudományi Közlemények XLVIII. kötetéből. Budapest, 1932. 47 l.

A román (oláh) és magyar szótár-irodalom egymáshoz való viszonyát vizsgálja a szerző a *Lexicon Budense* megjelenéséig. Tudor Corbea latinromán (oláh) szótára Molnár Albert *Dictionarium*ának második kiadása (1611) után készült helyenként oly szolgálai módon, hogy erősen sérti a román (oláh) nyelv szellemét. Az értekezés második fejezete a *Lexicon Marsilianum* egy újabb forrására mutat rá. Ezt különben már tudjuk. (l. Magyar Nyelv 1931. 43–46 l.) Samuil Micu Klein szótárai Párizs Pápai hatásról tanuskodnak, de más forrásokat is ki lehet mutatni. Ioan Bobb román (oláh)-latin-magyar szótára az első nyomtatásban megjelent román (oláh) szótár (1822–1823). Erre a szótárra, amely a helybeli református kollégium nyomdájában készült, elsősorban Párizs-Pápai 1767-es és 1801-es kiadása tett döntő hatást, de Molnár Albert hatására is vannak biznyítékok. A tanulmányt olasz nyelvű áttekintés fejezi be. B. G.

RÁSONYI NAGY LÁSZLÓ: *Baszaraba*. (Az oláh államiság kialakulásához.) Magyar Nyelv, 1933. 5–6. sz. 160–171. l.

„Amint Rurik származása sokat vall az orosz, az Árpádok eredete pedig a magyar államiság kezdeteire vonatkozólag, talán a *Baszaraba* név eredetének tisztázása is mondhat valamit az oláh államiság kialakulására nézve.“ Ennek a meggyőződésében a szerző vitába száll s bemutatja többek között *Densuşianu* (bas 'fej, fő' + ary 'szent' + aba), *Drăganu* (bäs + ary + apa 'tatál cel foarte

sfânt') és *G. J. Brătianu* (bazar 'vásár' + aba) felfogásának nyelvészeti helytelenségét, valamint nagyszerű szótáranyaga felhasználásával felállítja a basar (bas 'leigázni' ige part. impf.) + aba 'leigázó apa' vagy 'uralkodó apa' etimológiát. Továbbá I. Basaraba apjáról, *Tokomerről* is, bebizonyítja a szerző, hogy nem szláv eredetű (Tihomir), hanem az orosz évkönyvekben Toktomër alakban mutatkozó török Tok-tämür, Tok-timür személynév egyik alakja. Ezekkel az etimológiákkal kapcsolatosan a szerző a Kipcsakhoz tartozás érdekes történeti összefüggéseire mutat rá. Leszögezi azt is, hogy „a sok régi török eredetű, nagyobb földrajzi fogalmat jelölő helynév — pl. Teleorman, Argeş, Baragan stb. — leginkább már a mongol hódítást megelőző időből származik, „ezzel szemben a fennmaradt török-oláh személynévek inkább a kipcsaki török hatásnak köszönhetik létüket“. Nehányat idéz; kenézek: *Kuman, Tatar, Tivan, Karacha, Szubasa, Jaurank, Buga, Katlabuka, Baj, Susman, Korman, Aldomir, Alchy*; bojárok és falu-névadó: *Karaiman, Balyk, Borçul, Buciuç, Buzdugan, Bulmaz, Boldur, Cortan, Cokan, Cora, Dorman, Kazan, Pajandur, Toksaba, Ulan, Utmes, Kumandur, Bars*; egyházi személy: „duchovník andonie bolsun“ (Azarie és Urechia krónikái 1502-ből).

3. Történettudomány.

ASZTALOS MIKLÓS és PETHŐ SÁNDOR: *A magyar nemzet története ősidőktől napjainkig*. Budapest, 1933, XVI. 560 l.

Asztalos és Pethő könyve kor szerint elhatárolt két részre oszlik: az 1848-ig terjedő részt Asztalos, az 1848 utáni részt Pethő írta. Asztalos saját bevallása szerint a Hóman-Szekfű *Magyar Történet* eddig megjelent kötetekre támaszkodott s ezt a vallomást Szekfű bevezetésének zárószövege is megerősíti. Azonban Asztalos különösképp a XVI. század rajzában sok

önállóságot tanúsít történelemszemléletében a protestáns és erdélyi szempont következetes érvényesítésével. Érdeme, hogy Hóman és Szekfű nagy munkájának tanulmányait saját történelemszemléletének hozzáadásával az olvasóközönség szélesebb rétegei számára is megközelíthetővé teszi. Pethő az eseményeket napjainkig viszi, azonban munkája túlméretezett, fogalmazásban sem mindig szabatos és érthető, a jelenségek leírásában külsőleges és bőbeszédű. A könyv azonban kétségtelenül nagyon alkalmas arra, hogy a magyar közvélemény történelemszemléletét mélyebbé, őszintébbé és magyarabbá tegye.

BASCAPE, GIACOMO: *Le relazioni fra l'Italia e la Transilvania nel secolo XVI.* Roma, MCMXXXI. (Olasz erdélyi kapcsolatok a XVI. században.)

A szerző már néhány éve tanulmányozza a milánói Ambrosiana-könyvtár kéziratanyagát s az erdélyi vonatkozású adatok segítségével több tanulmányt írt a „La Vie dell' Oriente“ c. folyóiratban. Most önálló kötetben mutatkozik be. A kettős bevezető (Introduzione és Cenni storico-geografici sulla Transilvania) a XVI. század második felében Erdélyben járt olaszokról szól, az Ambrosiana erdélyi anyagának eredetét kutatja és Erdély történetének és földrajzának rövid vázlatát nyújtja. A kötet legnagyobb részét Antonio Possevino *La Transilvania* c. műve foglalja el. (58–163 l.) A második részben Pietro Busto, Fabio Genga, Paolo Giorgi, Filippo Pigafetta, Leonida Pindemonte egy-egy levelét találjuk bevezetővel és magyarázó jegyzetekkel. Az utolsó, mindössze három lapra terjedő fejezete, a milánói Ambrosiana-könyvtár erdélyi vonatkozású kéziratanyagának jegyzéke és rövid ismertetése, a mű legértékesebb része számunkra. A mű olasz közönség számára készült s ezt a célját el is érte. Röviden, de körültekintő pontossággal előadott beve-

zetései, magyarázó jegyzetei és helyenként fölöslegesen gazdag bibliográfiája bő tájékoztatást nyújtanak azoknak a laikusoknak és tudósoknak, akiket érdekel Erdély multja.

B. G.

BIRÓ VENCEL: I. *Báthory István fejedelem.* Tóth István rajzaival. Cluj. (1933) 31. l. — II. *Báthory István és Erdély.* Születésének négyszázéves fordulója alkalmával. Katholikus Szemle, 1933. X. f. 261–280. l.

I. Dr. Bíró Vencel tanulmánya Báthory István születésének 400 éves évfordulója alkalmából készült. Báthory Istvánnak, a XVI. századbeli Erdély katolikus államférfiának, emlékét újítja fel. Nem elégszik meg a példamutató multnak egyszerű ismeretével, hanem mély betekintést enged főleg a műveltségpolitikai mozgalmakba, itt is elsősorban az iskolaalapító jezsuiták munkájába. Végeredményében Báthory Istvánnak, az erdélyi katolikus művelődés jelentőségét meglátó államférfinak, s az 1579-ben országgyűlésileg is befogadott jezsuiták kultúrmunkájának az összefogója ez a szép kiállítás, gazdagon illusztrált, izléses ünnepi kiadvány.

II. Fenti tanulmány annak a történelmi anyagnak a népszerű előadása, amelyet a szerző az EME XII. vándorgyűlésén mutatott be. A XII. vándorgyűlés emlékkönyvében közölt tanulmány (*Báthory István*, 11–16 l.) még részletesebb kidolgozását a Katolikus Szemle i. helyén olvashatjuk. A szerző itt kutató munkájának eredményeit foglalja egységbe.

DRĂGANU, NICOLAE: *Români în veacurile IX—XIV pe baza toponimiei și a onomasticei.* Academia Română. Studii și cercetări. XXI. București, 1933. 685. l. + egy térkép-melléklet.

E könyv a polemikus előszót és bevezetést leszámítva, amelyekben Melichnek *A honfoglaláskori Magyarország* c. könyvét és Tamás-Troml

Lajos két idevágó értekezését jelöli meg ellenvéleménye szülőkönyv, tizenegy fejezetre oszlik. E történeti fejtegetések célja, hogy Pannóniát a román őshaza kiegészítő területévé avassa. Elméletét Anonymus krónikájának 'Romani' kifejezésére építi rá. A magyar történet- és nyelvtudomány mai álláspontjának megfelelően és saját kutatómunkájának eredményeire támaszkodva Tamás-Tremel Lajos bírálja Drăganu könyvét a Századok 1934. évf. 4–6. sz. 211–221. lapjain. Kimutatja a Drăganu hely- és személynév-anyagának bizonytalan tudományos értékét (Drăganu sűrűn használja „a poto” kifejezést) s végül adatokat közöl a dunántúli „oláh-cigány”-kérdéssel kapcsolatosan.

ECKHART FERENC: *Magyarország története.* Budapest, 1933. 324 l.

Nagy sikere volt Eckhart Ferenc olcsó, tetszetős kiállítású történeti kézikönyvének. Mindenesetre a Hóman–Szekfű nagy *Magyar Történet* idején jellegzetes jelenség Eckhart fürgejárású magyar története. Nagy érdemei közül az első, hogy áttekinthető összefoglalást ad az ezeréves magyar multról. Esemény- és történetíró módszere sajátos. A jogtörténeti kérdések, az intézmények fejlődéstörténete, a közjogi problémák megvitatása persze elsőrangú helyet kapnak a jogász-történetíró munkájában. Világtörténeti párhuzamai, továbbá a népességtörténetre, gazdasági és társadalmi kérdésekre s a nemzetiségi viszonyok alakulására vonatkozó fejtegetései szükségesek. Máskülönb 22 fejezetben adja a magyar históriát 1918-ig.

A gróf Klebelsberg Kúnó Magyar Történetkutató Intézet Évkönyve. Károlyi Árpád közreműködésével szerkeszti Angyal Dávid igazgató. A Magyar Tud. Akadémia támogatásával. Budapest, 1934. 443 l.

A gróf Klebelsberg Kúnó magyar történetkutató intézet évkönyveinek ezt a negyedik kötetét Hóman Bálint

magyar vallás- és közoktatásügyi miniszternek ajánlották a kötet írói, akik kizárólag Hóman volt tanítványainak a sorából kerültek ki. Másik érdekessége, hogy a kötetet Angyal Dávid szerkesztette, Hóman egykori professzora. A testes kötetben 22 fiatal magyar történettudós értékesnél értékesebb tanulmányait olvashatjuk. Tárgyuk jelentősége vagy az erdélyi vonatkozás miatt kiemelünk néhányat; Kring Miklós: *A magyar államhatár kialakulása*, Kumorovitz L. Bernát: *A magyar címer hármashalma*, Deér József: *Közösségérzet és nemzettudat a XI–XIII. századi Magyarországon*, Fekete Nagy Antal: *Kükülei János (1320–1394)*, Mályusz Elemér: *A Toldi-monda*, Galla Ferenc: *A csíksomlyói ferencrendi kolostor viszontagságai Bethlen Gábor idejében*, Huszár Lajos: *A munkácsi pénzverő működése és a pénzrontás kora Erdélyben Bethlen Gábor idejében*, Csapódy Csaba: *A vámhatár megszüntetése Magyarország és Erdély közt 1784-ben.* A kötetet Hóman Bálint irodalmi munkásságának bibliografiája fejezi be Kozocsa Sándor összeállításában.

HÓMAN BÁLINT és SZEKFŰ GYULA: *Magyar Történet.* I–VIII. k. Budapest, Kir. Magyar Egyetemi Nyomda. é. n.

A „Magyar Történet” létrejöttét a szükséglet magyarázza. Ugyanis a megelőzően összefoglaló munkákat alkotó régi történetírást „alig érdekelte az ország lakosságának nemzetiségi összetétele”, „itt van továbbá a magyar etnosz kialakulásának a húnrokonság problémájával kapcsolatos nagy kérdése, mely kezdődik a két alapfajta, a finnugor és török nép összeolvadásával, folytatódik különböző törökfajta népek egészben való beolvadásával és egyéb nemzetiségek egyedeivel való keveredéssel, mely folyamat ma is tart az ország területén”, de „a magyar történeti fejlődésre nem volt közömbös, hogy

bizonyos időben, bizonyos társadalmi osztályok keretében a magyarság délszlávval, némettel vagy kúnnal keveredett-e nagyobb mértékben“ „ily probléma még a magyarság elhelyezkedése a mindenkori nemzetközi viszonylatokban“, „ilyen a középkori társadalmi mozgalmak és forradalmi jelenségek kérdése“. A „Magyar Történet“ nemcsak új problémákat lát, hanem a régieket is másként fogja fel: „az új események és új törekvések hatása alatt a magyarság kialakulását és annak lényeges politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális változásait akarja megismerni, s oly adatokra nem reflektál, melyekből lényeges változás, a magyarságra fontos alakulás nem következik“. Célkitűzése is új: „Míg a régi történetkönyvek egymástól elszakítva tárgyalták a politikai, gazdasági, társadalmi, művelődési, irodalmi fejlődést s a fejezetek közt alig volt élő kapcsolat“, addig a „Magyar Történet“ a szó igazi értelmében vett művelődéstörténeti, ma szellemtörténetinek is nevezett módszer előnyeit kihasználva, a nemzeti történetet, mint „egyetlen szerves folyamatot“ fogja fel. Mi tehát a „Magyar Történet“ magyar története? „A magyar lélek története, azoknak a formáknak leírása, melyekben a magyar lélek évezredek óta jelentkezik, azoknak a hatásoknak leírása, melyeket a magyarság aktivitása hozott létre s ezzel az emberiség történetében minden mástól különböző, új szint, új formát képvisel.“ A „Magyar Történet“ ezt a munkát hét vaskos kötetben végzi el. Külön, VIII. kötetként jelent meg a név-, tárgy- és helymutatója. Eddig ötezer példány fogyott el belőle s ma még meg nem állapítható hatással volt nemcsak a művelt közönségünk magasabb történetiszemléletére, hanem a szépirodalomra is, ahol az utóbbi években több kiváló történeti regény keletkezésére adott indítékot. Bátran lehet mondani, hogy a háború utáni magyar tudományosságnak a legnagyobb tette ez a mű.

LASZLÓ DEZSŐ: *Akarom: tisztán lássatok*. Széchenyi István és a magyar jelen. Cluj, 1933. 92 l.

E tanulmány harcol „a szober ellen“. Ennek a harcnak alkalmosságát abban látja, hogy Széchenyi ép „olyan történelmi fordulóban áll, amilyenben mi most élünk“; „a magyar lét egyik legkritikusabb korszakában jelenik meg, hogy új erőt adjon a fajilag gyenge nemzetnek“. Széchenyi István és a magyar jelen összefüggése alapján László Dezső feldolgozza majdnem az egész Széchenyi-irodalmat, hogy bemutathassa Széchenyit, az embert, látásaival, tetteivel, tragédiájával együtt. Utolsó fejezetében a Széchenyi-örökség kötelező voltát hangsúlyozza. Függelékében megemlékezik Hegedüs Lóránt könyvéről (*Gr. Széchenyi István regénye és éjszakája*): „Nem véletlen, — úgymond, — hogy 1932—33. találkozásánál egy öreg és egy fiatal magyar Széchenyi Istvánban találkoztak egymással“.

LUKINICH IMRE: *A román püspöki kar memoranduma 1879-ből*. Berzeviczy-Emlékkönyv. Budapest, 1934. 102—118 l.

1879 márciusában Trefort Agoston közoktatásügyi miniszter törvényjavaslatot terjesztett a képviselőház elé, amelyben „a magyar nyelvet a nem magyar ajkú népiskolákban nem tannyelvvé, csakis a köteles tárgyak egyikévé“ kívánta tenni. A román nemzetiségi párt vezető politikusai a javaslat tartalmáról tudomást szerezve, késedelem nélkül kísérletet tettek a törvényjavaslat megbuktatására olyanformán, hogy az uralkodót a javaslat előzetes szentesítésének megtagadására akarták rábírní. Erre a feladatra a hitvallásos iskolák révén legközvetlenebbül érdekelt román püspöki kar vállalkozott. Vánca János érseket és Mihályfalvi Viktor püspököt Ferencz József két ízben is fogadta, átvéve tőlük a görög katolikus

püspöki kar memorandumát. A Bécsbe érkező görögkeleti román küldöttség Roman Miron érsekkel az élén 1879 február 13-án nyújtotta át személyes kihallgatáson a görögkeleti román püspöki kar memorandumát. E két külön-külön beterjesztett memorandum szövegét közli Lukinich.

LUPAŞ, JON: *Documente istorice privitoare la Moşile Brâncovenesti din Transilvania şi Oltenia 1654—1823*. Cluj, 1933. 180 l.

Az oklevelek, melyeket Lupaş egyetemi tanár e munkában kiadott, a Brâncoveanu fejedelemsalád erdélyi és olténiai birtokvásárlásaira vonatkoznak. Lupaş szerint a földvásárlások a román fejedelmek tervszerű, sok küzdelmet jelentő terjeszkedését jelentik az erdélyi földön.

SZENTMÁRTONI KÁLMÁN: *János Zsigmond erdélyi fejedelem élete és jellemrajza*. Odorheiu, 1934. 357 l.

Szentmártoni Kálmán kiterjedt forráshasználattal, tárgya iránt érzett nagy szeretettel terjedelmesen dolgozta föl János Zsigmond élet- és jellemrajzát. Nagy odaadással részletezi Izabella gyámsága alatt eltelt esztendőinek és tényleges uralmának történetét, megfestve alakja mögé a kor képét is vallásügyi állapotaival, szellemi életének történetével együtt. A korrajz fontosságát Szentmártoni külön hangsúlyozza könyvének előszavában: „János Zsigmond születése pillanatától kezdve haláláig a magyar nemzeti és részben európai történelemnek központjában állott s annak egyik mozgatója és irányítója volt. Ezért mi János Zsigmond életrajzát születésétől fogva beleillesztettük korába s annak rajzát is adjuk, vázolvá azt a nagy nemzeti munkát, amely a nemzeti királyság megmentéséért folyt János Zsigmond neve és zászlója alatt“.

Dr. VANYÓ TIHAMÉR ALADÁR: *Püspöki jelentések a magyar szent korona országainak egyházmegyéiről. 1600—1850*. Olaszországi Magyar Oklevéltár. Pannonthalma, 1933. 452 l.

A szerző a Congregatio Concilii római levéltárában őrzött ama jelentések gyűjteményét nyújtja, melyeket a magyarországi püspökök az apostolok sírjainak látogatása („visitatio liminum“) alkalmával a szentszékhez terjesztettek. A fontosabb jelentéseket szó szerint, latin nyelven, a többieket kimerítően, még a kifejezésekhez is ragaszkodó magyar fordításban közli. A gyűjtött anyag szakavatott feldolgozásából kiviláglik, hogy e jelentések nemcsak egyháztörténelmi, hanem általános művelődéstörténeti szempontból is elsőrendű források. Az egyháztörténetíró különösen hálásan fogadja a gyűjteményt, mert az egyházmegyék úgynevezett belső történetére nézve hézagpótlók. Aki e kor egyháztörténetével, vagy művelődéstörténetével óhajt foglalkozni, Vanyó forrásgyűjteményét nem nélkülözheti.

J. K.

VINCZE FRIGYES: *A középfoku kereskedelmi szakoktatás hazánkban és a külföldön a 19. század ötvenes éveitől napjainkig*. Budapest, 1935. 370 l.

A munka öt nagy fejezetben a felső kereskedelmi szakoktatás fejlődését mutatja be 1850-től napjainkig. Különös alaposággal az iskolafaj rendeltetésének kérdésével és a sokszor változott tanítástervek vizsgálatával foglalkozik. De nemcsak a magyar szakoktatásügyi mozgalmakat kíséri figyelemmel, hanem a középfoku szakoktatásügy egész kérdéseinek helyes megvilágítása végett bemutatja az összes művelt államok középfoku szakoktatásügyi intézményeinek kialakulását és mai szervezetét is. Döntő fontosságu annak megállapítása, hogy „nem is annyira kereskedelmi, mint inkább középfoku gazdasági iskolát kell iskolánkban látnunk“. Hézagpótló alapvető munka.